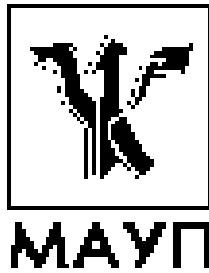


МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: перспективи розвитку вищої освіти України

Матеріали VII Міжнародної наукової конференції
“Модернізація вищої освіти України в умовах
Болонського процесу: аналіз вітчизняного досвіду
і перспективи розвитку”,
м. Одеса, 29–31 травня 2007 р.
і VIII Міжнародної наукової конференції
“Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи
вищої освіти в контексті Болонського процесу”,
м. Судак (Автономна Республіка Крим), 13–16 вересня 2007 р.

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор В. М. Чирков
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: перспективи розвитку вищої освіти України: Матеріали VII Міжнар. наук. конф. “Модернізація вищої освіти України в умовах Болонського процесу: аналіз вітчизняного досвіду і перспективи розвитку”, м. Одеса, 29–31 трав. 2007 р. і VIII Міжнар. наук. конф. “Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи вищої освіти в контексті Болонського процесу”, м. Судак (Автономна Республіка Крим), 13–16 верес. 2007 р. — К. : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. — 368 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-846-1

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми реформування системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-846-1

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2007

Попов А. Г., Десятский В. В., Кошельник Е. Л., Горовенко В. И., Ославская Т. М. Внедрение кредитно-модульной системы обучения на кафедре оперативной хирургии и топографической анатомии	149
Ананьев В. С. Питання законодавчого забезпечення розвитку Європейської транспортної системи у вигляді міжнародних транспортних коридорів	154
Матюхін В. О., Кобзева О. В. Модель управління навчальним процесом недержавних вищих навчальних закладів в умовах Болонського процесу	159
Зеленський К. В., Квасна М. М., Зеленська Т. А. Рейтингове преміювання як засіб стимулювання педагогічних працівників	167
Бабаян Е. А. К вопросу о проблемах профессиональной подготовки специалистов по учету и аудиту	171
Афукова Н. О., Золотухіна І. В. Самостійна робота як резерв підвищення ефективності вивчення дисципліни “Технічні засоби митного контролю” в умовах Болонського процесу	175
Демко І. І. Дослідження процесів розвитку та аналіз управління трудовими ресурсами	180
Герасименко Т. В. Особистісно орієнтовані інноваційні технології виховання у процесі дошлюбної підготовки студентської молоді в умовах Болонського процесу	188
Матвієнко П. В. Адаптація “Болонської системи” до українського контексту та її операційні принципи	194
Буленок С. М. Особливості модульного навчання іноземній мові професійного спілкування	200
Семенюк Т. В. Особистість викладача вищої школи як психолога-проектувальника-дослідника	203

Т. В. СЕМЕНЮК

канд. пед. наук, проф.,
директор Бердичівської філії МАУП

ОСОБИСТІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГА- ПРОЕКТУВАЛЬНИКА-ДОСЛІДНИКА

Одне із стратегічних завдань реформування вищої освіти в Україні — підготовка нової генерації науково-педагогічних кадрів — національної еліти, здатної трансформувати нову освітньо-світоглядну парадигму національно-державного творення на основі гуманістичної психології про самореалізовану та самоактуалізовану особистість як важливий компонент творення людини з новим типом мислення.

Світовий досвід розвитку педагогічної теорії і практики переконливо свідчить, що кожен народ мусить мати розвинену систему виховання й освіти. На сучасному етапі розвитку суспільства постає вимога щодо змістовного оновлення національної системи освіти і вищої школи зокрема. Саме тому відбувається пошук нових форм підготовки студентів, проводяться експериментальні дослідження, спрямовані на впровадження сучасних технологій навчання, згідно з вимогами Болонської декларації в системі вищої освіти України.

Підготовка та атестація науково-педагогічних кадрів вищої школи здійснюються в Україні насамперед через магістратуру, аспірантуру та докторантуру. Постає нагальна потреба розробки і реалізації моделі викладача вищої школи, що має враховувати як національно-культурні традиції функціонування освітньо-виховного простору, так і сучасні прогресивні світові тенденції педагогічного поступу [1; 3].

Розквіт університетської освіти у XVIII–XIX ст. (Харківський, Київський університети, Києво-Могилянська академія та ін.) сформував образ професора університету: ґрунтовні наукові

знання; власна школа викладання; педагогічна майстерність; вільнодумство; честолобство вченого; толерантність.

Г. С. Сковорода свого часу боровся проти схоластики та обмеженості мислення деяких викладачів, Т. Г. Шевченко з любов'ю писав про високе покликання педагогів, які метою свого життя вважали самовіддане служіння народові.

Відповідно до нової філософії освіти викладач вищої школи в сучасних соціокультурних умовах вбачається не просто транслятором науково-культурного і професійного досвіду (з цим успішніше можуть справлятися новітні інформаційні технології), а й носієм незаперечної істини, яка має бути засвоєна студентом. Центральний тягар у синкретичній (діалогічній) культурі припадає на індивідуальність та індивідуальну свідомість, визнання права на власну думку і позицію іншого незалежно від соціально-рольової позиції, яку він обіймає [2; 6–9].

Перехід на модульно-кредитну систему викладання в усіх вузах України вимагає від викладача вищої школи певні вимоги.

1. Він має бути психологом-дослідником, для цього йому слід опанувати: діагностико-прогностичну діяльність; враховувати запити і потреби студентів; “психологізацію” педагогічного процесу (педагогу необхідно знати і враховувати психофізичні особливості студентів — вікові, статеві, індивідуальні); індивідуалізацію та диференціацію навчання; включення студента у педагогічний процес як активного суб'єкта навчання та виховання; забезпечення розвивального, творчого характеру навчальної діяльності та створення атмосфери співробітництва, психологічного комфорту; створення так званого “діалогічного простору”; здійснення педагогічного моніторингу (кредитна система оцінювання), що означає постійний зворотний зв'язок, вимірність найсуттєвіших показників, характеристик навчально-виховного процесу.

2. Стати психологом-проектувальником — уміння до проектно-конструкторської діяльності щодо створення інноваційних навчальних програм.

3. Уміло входити в поле організації активно-пошукової діяльності студентів, застосовуючи сучасні педагогічні технології та інтерактивні методи навчальної діяльності.

Гуманістично-орієнтована суб'єкт-суб'єктна модель навчального процесу у вузі вимагає як відмінної соціально-психологіч-

ної системи взаємодії між студентом і викладачем, так і зміщення аспектів у побудові професіограми особистості викладача та розробці критеріїв його педагогічної майстерності. Вже недостатньо лише поєднувати педагогічну спрямованість своєї діяльності з науково-пошуковою активністю, важливо і те, на якому ментально-духовному тлі це відбувається, наскільки викладач здатний виявляти моральний професіоналізм. Гуманістична парадигма передбачає концентрування навчального процесу не на навчальній дисципліні, а на особистості студента, його професійному становленні та особистісному зростанні. Задля цього сам викладач має бути високого рівня самоактуалізованості, особистої і громадянської зрілості.

Для успішного здійснення викладацької діяльності він має володіти особистісними якостями, що підтверджує відома концепція А. Маркової. Зокрема, зазначається обов'язкова наявність таких складових діяльності: а) професійні психологічні і педагогічні знання; б) професійні педагогічні вміння; в) професійна психологічна позиція; г) установка педагога; д) особистісні властивості, які сприяють оволодінню педагогом професійними знаннями і вміннями. Крім того, А. Маркова виокремлює десять видів умінь, які можна звести до двох груп:

1) ті, що стосуються особистості освітянина — самоосвіта, соціальна перцепція, розвиток позитивної Я-концепції, самоактуалізація та самореалізація, реальна оцінка своїх можливостей і результатів діяльності;

2) ті, що стосуються педагогічної діяльності — постановка педагогічного завдання, враховуючи зміст і цілі освітнього процесу, вміння організації навчально-виховного процесу за допомогою комунікацій, належний контроль за рівнем засвоєння знань, умінь і навичок.

Відтак, особистісні риси педагога у даній концепції [1] розкриваються, тоді як професійні властивості діяльності викладача виявляються локально. До того ж чітко не окреслена проектна діяльність педагога, яка є основною в організації ефективного освітнього процесу.

У педагогіці вищої школи вважається загальновизнаним, що професійні вимоги до педагога повинні складатися з трьох основних комплексів: загальногромадянські риси; властивості,

що визначають специфіку педагогічної професії; спеціальні знання із предмета (спеціальності).

Професійна діяльність викладача вищої школи вимагає наявності певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і властивостей.

1. Загальногромадянські риси: широкий світогляд, принциповість і стійкість переконань; громадянська активність і цілеспрямованість; національна самосвідомість, патріотизм і толерантність щодо інших народів і культур; гуманізм і соціальний оптимізм; високий рівень відповідальності та працелюбність.

2. Морально-педагогічні якості: моральна зрілість, справедливність і об'єктивність; високий рівень загальної та психологічної культури, педагогічне спрямування наукової ерудиції; особистісно-орієнтовані взаємини з людьми, комунікабельність; акуратність та охайність; чесність, дисциплінованість і вимогливість.

3. Педагогічні якості: науково-педагогічна творчість; професійна працездатність; педагогічна спостережливність, увага та інтуїція; володіння педагогічною технікою, педагогічний такт.

4. Соціально-перцептивні якості: високий рівень соціального сприйняття і самопізнання; активна інтелектуальна діяльність, науковий пошук; гнучкість і швидкість мислення у педагогічних ситуаціях; висока культура мови і мовлення (фонетична чіткість, лексична науковість, точність, експресивність, емоційність і виразність); володіння мімікою, тоном голосу, поставою, рухами і жестами.

5. Індивідуально-психологічні особливості: висока інтелектуальнопізнавальна зацікавленість і допитливість; інтерес до студентів і потреба в педагогічній діяльності з ними; позитивна “Я-концепція”, високий рівень домагань; емоційна стійкість, витримка й самовладання; саморегуляція, самостійність і діловитість у вирішенні важливих завдань; твердість характеру.

6. Психолого-педагогічні здібності: адекватне сприйняття студента і безумовне сприйняття його як особистості; проектування цілей навчання і прогнозування шляхів професійного становлення майбутнього спеціаліста; конструювання методичних підходів і здатність передбачати можливі результати; духовно-виховний вплив на академічну групу й особистість студента, організацію розвивальної інтеракції.

Реалізація цієї моделі викладача вищої школи передбачає високий рівень психолого-педагогічної підготовки. Проте результати обстеження засвідчують суттєві прогалини у психолого-педагогічних знаннях як складової гностичного компонента педагогічної діяльності викладача ВНЗ.

Крім цього, сучасний рівень освіти вимагає від викладача діяльності як психолога-проектувальника, здатного до реалізації освітніх інновацій. Це зумовлено тим, що науковий проект здійснює процес “практизації” теоретичних розробок, забезпечує реалізацію ініціатив, які спричиняють якісні зміни освітнього процесу. Як зазначають К. Макогон, С. Морозов, П. Підкасистий, педагог має бути готовий до інноваційної діяльності, володіти відповідними знаннями та навичками, що забезпечують організоване впровадження нововведень, поетапно формують його дослідницьке мислення [6; 8].

Гармонійний освітній процес можливий лише за умов точного відтворення раніше спроектованої освітньої технології, яке передбачає чітку постановку цілей та обґрунтування змісту освіти в сукупності з адекватними методами і засобами навчання. Недоліком традиційної педагогічної науки є неясність і локальність цілей освітнього процесу, спрямовані лише на засвоєння інформаційних знань без ґрунтового їх засвоєння, розуміння, застосування (А. Фурман, В. Безпалько). Звідси одне з основних завдань сучасності — створення інноваційних освітніх технологій, впровадження яких сприяє психосоціальному зростанню особистості, розвитку її пізнавальних, нормотворчих, ціннісних і духовно-естетичних новоутворень. Це потребує підготовки викладача як психолога-проектувальника, здатного до створення траєкторії соціального розвитку особистості студента [6–9].

Досліджуючи закономірності функціонування освітньої технології, науковці здебільшого виокремлюють такі основні її складові: педагог-освітянин, дидактичні процеси та організаційні форми навчально-виховного процесу. Зрозуміло, що провідну роль відіграє викладач, його інтелектуальні, соціальні, мистецькі, проектні здібності в реалізації цілей освіти. Впровадження інноваційних технологій вимагає від педагога вмінь змістовного наукового проектування власної діяльності:

- досконалого володіння традиційними методами викладання;
- різнобічної їх критики з інноваційних позицій;
- реконструкції педагогічної діяльності відповідно до вимог інноваційних технологій (А. Фурман).

У такому разі освітянин здійснює не лише проектування розвивальної взаємодії, а й залучається до організаційно-управлінської діяльності. Традиційна викладацька діяльність зводиться до таких компонентів:

- а) гностичний (дослідницький) — самоосвіта педагога, вдосконалення його знань, умінь і навичок щодо володіння навчальним матеріалом та оптимального передавання його студентам;
- б) конструктивний — планування педагогічної діяльності та прогнозування її результатів;
- в) організаційний — викладач є менеджером освітнього процесу, який займається створенням організаційного простору для здійснення ефективного навчання та виховання;
- г) комунікативний (діалогічний) — визначає продуктивність навчального процесу, встановлення та налагодження взаємовідносин з викладацьким складом, студентами, засобами комунікації через паритетну освітню діяльність, що потребує від викладача таких якостей соціальної перцепції, як прийняття і розуміння іншого, терпимість.

Проте для успішного здійснення освітнього процесу необхідний оптимальний вибір організаційних форм навчання. Розв'язання цієї проблеми можливе за умов повноцінного наукового проектування. Тому пізніше Н. Кузьміна додає до наведених компонентів ще й проектний.

У зв'язку з цим В. Гліцинський вказує на такі функції педагога: презентативна — представлення змісту матеріалу; інстенсивна — спонукання студента до засвоєння інформації; коригуюча — виправлення і зіставлення результатів діяльності самих студентів; прогностична — реалізація зворотного зв'язку.

Для повноцінного функціонування освітньої діяльності викладача та проектування педагогічних технологій, на наш погляд, не вистачає таких компонентів: культуротворчого — педагог виконує функцію освітянина, творця соціально-культурного досвіду; діагностичного — виявлення рівня потенційних

студентів, урахування їхньої вмотивованості в педагогічній діяльності; технологічного — викладач виконує функцію технолога неперервного освітнього процесу, активізує пізнавальну діяльність студентів, спонукає їх до самоосвіти, саморозвитку, самоактуалізації; психологічного — педагог є професійним психологом, який враховує індивідуальні відмінності студента, спроможний сприймати та розуміти його як універсуму, індивіда, особистість, індивідуальність [2].

Критичний аналіз сучасних соціально-психологічних і педагогічних теорій навчального процесу дає змогу обґрунтувати основні принципи проектування освітніх технологій: 1) розвитковості — виявлення соціально-психологічних умов оптимізації культурного розвитку особистості через навчальні системи, які забезпечують ментальне збагачення студента, зростання його реальних і потенційних можливостей; 2) системності — освітня технологія розглядається як явище поліструктурне та багаторівневе; 3) соціокультурності — вимагає вихідних орієнтацій на прогресивні надбання української нації і людства в цілому; 4) гуманності — втілення максимальної орієнтації на студента, його паритетну освітню співпрацю з викладачем [6; 8].

Проаналізуємо зміст етапів проектування освітніх технологій на основі емоційно-оцінювального, когнітивного та виконувального процесів психологічної регуляції організаційної діяльності (за В. Казміренком):

- перший етап — емоційний: здійснення освітньої діяльності на основі паритетної співдіяльності, створення сприятливого емоційно-психологічного клімату, а відтак, гуманізація стосунків; завдання проектувальника — розвиток особистості студента через взаємоповагу, взаємоприйняття, які спричиняють внутрішнє піднесення, формують духовну індивідуальність;
- другий етап — оцінюючий (полімотиваційний): виявлення мотивів діяльності, ціннісних орієнтацій студентів шляхом пізнання їхнього внутрішнього світу (спрямованість, характер, здібності); завдання проектувальника — постановка навчально-виховних цілей, актуалізація позитивних мотивів і бажань та подальший позитивний культурний розвиток;

- третій етап — когнітивний (мисленнєвий): створення сприятливих умов для пошукової, пізнавальної, регуляційної та духовної активності студентів; завдання проектувальника — організація проблемно-діалогічного простору, передбачене осмислення та моделювання освітнього змісту;
- четвертий етап — виконавчий (практичний): розуміння значення теоретичного у соціальному житті, освоєння вмінь і норм його практичного використання, систематизація світоглядних знань; завдання проектувальника — виявлення міжпредметних зв'язків, створення програми адаптивного переходу здобутих знань і норм у ментальний досвід життєтворчості студентів, а відтак — спонукання їх до творчої рефлексії, самопізнання і самоствердження [4; 5].

З метою підвищення ефективності вищої освіти, перепідготовки викладачів-науковців слід організувати на базі Міжрегіональної Академії управління персоналом підготовку викладачів як психологів, дослідників і проектувальників.

Отже, професійна підготовка викладача має передбачати функціонування його як психолога, проектувальника та дослідника, оскільки саме проектна діяльність освітнього процесу дає змогу впроваджувати інноваційні технології, здійснювати цілеутворення і прогнозування навчально-виховних завдань, реально впливати на підвищення ефективності соціальної взаємодії в аудиторії.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта України. — 2001. — № 29.
2. Бригадир М. Професійна підготовка викладача як психолога-проектувальника // Психологія і суспільство. — 2001. — № 2.
3. Загородній А. Європейська система забезпечення якості вищої освіти // Вища шк. — 2006. — № 4.
4. Підласий І. П. Як підготувати ефективний урок: Книга для вчителя. — К.: Рад. шк., 1989. — 204 с.

5. Питюков В. Что такое педагогическая технология // Воспитание школьника. — 1995. — № 1.
6. Семенюк Т. В. Модульно-розвивальне навчання: Наук.-пед. проєкт. граф-схем навч. курсів: Моногр. — Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. — 254 с.
7. Семенюк Т. В. Творчий пошук педагога-дослідника // Рідна шк. — 1997. — № 82. — С. 14–18. — (Спецвипуск).
8. Семенюк Т. В. Проектно-конструкторська діяльність педагога за модульно-розвивального навчання // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. — 2003. — № 13.
9. Фурман А. В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: Моногр.— К.: Правда Ярославичів, 1997. — 340 с.
10. Юцявичене П. Теория и практика модульного обучения. — Каунас: Швиеса, 1989. — 272 с.

Аналізуються погляди вчених-педагогів щодо вимог стосовно викладача вищої школи як психолога-проектувальника-дослідника згідно з Болонською декларацією в системі вищої освіти України.